

6. KULTÚRFÖLÉNY

De nekünk magyaroknak művelődési téren a luxuspont megállapításában nagyon óvatosaknak kell lennünk. Éppen nekünk magyaroknak nem szabad megengednünk, hogy kultúránk összezsugorodjék. Hiszen jogcímünket hazánk területi épségének helyreállítására is kiválóképpen arra alapítjuk, hogy mi nagyobb, értékesebb kultúrát tudunk ezen a helyen kifejtetni, mint azok a népek és államok, melyeket az antant a mi rovásunkra területileg és népességben nálunk mesterségesen nagyobbá tett. Ha pedig parasztállammá fejlődnénk vissza, amit egyesek jelszóként elég meggondolatlanul hangoztatnak, ha Liszt, Munkácsi és Eötvös hazája megszűnnék a kultúra számottevő tényezője lenni, akkor megdőlné a belső jogosultsága annak, hogy Európa közepén önálló nemzeti létet folytathassunk. [...]

A magyar nemzet ma olyan, mint az önhibáján kívül elszegényedett család, mely palotából padlásszobába költözik. De a padlásszobában is születtek nagy emberek, nagy eszmék, padlásszobából tüneményes pályák indultak ki.

(BCT, 32–34., 1920. május 14.)

Az összeomlás után, hogy a nemzet önbizalmát emeljük, többen egész tudatosan hangsúlyoztuk tagadhatatlan kultúrfölényünket a rovásunkra Trianonban naggyá lett népek felett. Utóbb szinte megbántam, hogy erre a tényre a közfigyelmet rátereltem, mert megdöbbenve láttam, hogy sokan úgy gondolkodtak, hogy ha egyszer megvan már a kultúrfölényünk, akkor inkább foglalkozzunk más dolgokkal, kár lenne művelődésünk fejlesztésére még többet költeni.

Veszedelemes filiszter fogás ez! Gondoljunk csak vissza saját esetünkre, midőn az 1867-iki kiegyezéskor függetlenségünket visszanyertük és egy szép, nagy országban csekély államadóssággal terhelve hozzáláthattunk a teremtő munkához. Hogy megteltek a lelkek bizalommal, tette készkésztető optimizmussal! Ugyanilyen nagy érzés tölti most be valószínűleg a területileg rovásunkra megnövekedett szukcessziós államokat körülöttünk és a Balkán-országokat.

A politikai siker felkeltette ezeknek az államoknak reményeit s megnövelte a saját nemzetük erejébe és jövőjébe vetett hitet. Tervezett programjuk felépítéséhez hozzá is láttak. [...] És mikor körülöttünk éppen a magas kultúra terén lázas munka folyik, addig nálunk egyesek a három vidéki egyetem lemeszárálásával foglalkoztak. Míg én azon töröm a fejem, hogy hogyan tudom éppen a magas műveltség terén ezzel a szédületes irammal a versenyt tartani, addig nálunk a legcsekélyebb tudománypolitikai intézkedést is fényűzésnek tartanak egyesek. Pedig a magyar nemzetnek tisztában kell lenni azzal a tragikus igazsággal, hogyha a művelődési versenyben alul maradunk, ha az ellenünk egyébként is jól beszervezett agitáció folytán azoknál a nyugati kultúrnemzeteknél, akik ma a világ sorsát intézik, az a meggyőződés verne gyökeret, hogy a szukcessziós és balkáni államok bennünket túlszárnyaltak, akkor veszve lennénk, mert lefegyverzetten, nyitott határokkal üdvőt a legközelebbi jövőben mástól alig várhatunk, mint erkölcsi és szellemi erőnktől. Véresen komoly dolgokról van itt szó, amelyekkel pártpolitikai okokból taktikázni nem szabad. [...]

Kultúrpolitikánk csak akkor lehet sikeres, ha kultúrfölényünk fenntartását az egész ország a maga nagy szent ügyének vallja és a nemzeti közhelyeslés lendítőkerekeit a nagy mű szolgálatába állítja éppen úgy, amint a szerbek és a csehek, a románok és a görögök kitörő lelkesedéssel szemlélik azt a kétségtelenül hatalmas munkát, amely e fiatalabb kultúráknak fellendítése iránt olyan erővel és következetességgel folyik, hogy attól a tárgyilagos szemlélő nem vonhatja meg elismerését.

(BCT, 490–492., 1926. augusztus 25.)

A kultúra is bizonyos fokig harc a nemzetek között. *(Úgy van! a jobboldalon.)* Nemcsak együttműködés, hanem verseny és harc is. *(Úgy van! jobbfelől.)* Nem szeretném, ha a jövő magyar nemzedék a kultúra elültöltő puskáival felszerelve szemben találná magát más nemzetek kulturális tankjaival, repülőgépeivel és más modern fegyvereivel. *(Élénk tetszés a jobboldalon.)* [...] Én nem

akarom megérni, hogy egy jövő nemzedék majd az én emlékezetemmel kapcsolatban számon kérje az akkori kultuszminisztertől, hogy miért mulasztott, mert Európa nemzetei között majd ott fognának állani szellemileg leszerelve, szellemileg alacsonyabb színvonalon. És azt méltóztatik gondolni, hogy ha mi elvesztenők azt az előnyt, amellyel ma még a körülöttünk élő népek felett, hála Istennek, bírunk, akkor Európának ebben a belvárosában meg fogunk tudni állani? Óriási tévedés; elsöpörnének bennünket és más műveltebb nemzetek raknának maguknak tanyát ezen a földön. (BCT, 542–543., 1925. november 25.)

Ha tehát a reformkornak két olyan ellentétes pártállású hatalmas, nagy egyénisége, mint amilyen Kossuth és Széchenyi volt, teljesen, egyetértettek abban, amit egyesek gúnyolódva a kultúrfőlény programjának neveznek, (*Mozgás a szélsőbaloldalon.*) bátran megállapíthatom azt, hogy ez a program nem új dolog, amint a tájékozatlanok mondják, hanem a reformkornak szent hagyatéka, ez Széchenyinek és Kossuthnak egybehangzó szent hagyatéka, amelyet a magyar nemzetnek egy másik kora, a kiegyezés kora meg is valósított. A kiegyezés korának folyamán a bennünket környező országok előtt és felett mi közművelődési téren tényleg bizonyos előnyre tettünk szert, amelyet lehet röviden kultúrfőlénynek vagy hosszadalmasabban közművelődési elsőbbségnek előbbre valóságnak nevezni. Ennek a programnak a magvai már megvannak a magyar szellemi ébredés nagy úttörőjénél, Bessenyeinél, megvannak Kazinczynál és ez a motívum egészen világosan kicseng, mint méltóztatnak látni, Kossuthnál. Itt tehát koránt sincs szó valami újságról, hanem éppen ellenkezőleg, tradicionális magyar kultúrpolitikáról és jaj annak a kultúrpolitikusról, aki erről az útról le akar térni. (*Úgy van! Úgy van! Jobb felől!*) [...]

De ha ettől a keserűségtől, amely minden jó magyar ember lelkét eltölti, eltekintek, nem tagadom, hogy például Romániában Anghelescu elsőrangú szakember és az előtt sem hunyhatok szemet, hogy a cseh és szerb kultuszminisztériumban is kiváló hivatalnokok ülnek, akik egészen céltudatosan – hiszen a büdzsé-beszédekből, a büdzsékből és azoknak indokolásából ez a legvilágosabban kitűnik – arra törekcsenek, hogy azt a kulturális előnyt, amellyel ma még a bennünket környező államok fölött bírunk, szisztematikus, tervszerű munkával és nagy áldozatokkal behozzák, hogy bennünket utólérjenek. (*Úgy van! Úgy van!*)

[...] *A világtörténetem végzetes útján négy gépkocsi robog. Az első gépkocsi kénytelen gyorsítani, mert a másik három már nyomában van már harsonajelt ad, jelezve, hogy kerülni akar. Erre a másik három gépkocsira az van írva: Románia Szerbia és Csehország. (Mozgás.) Arra a kocsi pedig, amely még elől jár, de gyorsítani kénytelen, az van írva: Magyarország: Kérdem; t. Ház, akadhat- e jó hazafi, aki vállalja a felelősséget azért; hogy ez a három másik kocs a világtörténelem végzetes országútján mellettünk elrobogjon és minket elhagyjon, porfelhőbe borítva bennünket. (Úgy van! Taps a jobb- és a baloldalon.)* Ha ezt akarják, igen t. uraim, ehhez más kocsivezetőt keressenek, (*Élénk éljenzés és taps a jobb- és a baloldalon.*) mert én egy kultúrpolitikai Nagymajténynak, Világosnak fegyverlerakó közoktatásügyi minisztere sohasem leszek. (*Élénk éljenzés és taps a jobboldalon és a középén.*) Én nem hozhatnám fel a magam védelmére Trianont. A *politikai Trianonba be kellett mennünk*, de a kultúrpolitikai fegyverletétel önkéntes lenne. (*Úgy van! Úgy van!*) A kurucok és Görgey letették a fegyvert, mert túlerővel álltak szemben, de a pénzügyi helyzet feltétlenül nem követeli meg tőlünk, hogy felhagyjunk a kulturális versennyel. [...] Erre nézve méltóztatassanak megengedni, hogy újból megismételjem azokat a klasszikus szavakat, amelyeket Kossuth Lajos mondott (*olvassa:*) »Ha a Közép- és Al-Duna etnográfiai rendszerében nem sietünk nemzetünk számára kulturai tekintetben a primus inter pares szerepét biztosítani, vagy éppen túlszárnyaltatni engedjük magunkat, veszve vagyunk«. (*Igaz! Úgy van! a jobboldalon.*)

(NN, 245–248., 1928. május 4.)

A kultúra folyvást megújul, mint évenként az erdő lombozata. Szomszédaink öntudatos és óriási erőfeszítéseket tesznek, hogy felsőbbbségünket behozzák, mert mint a régi Ausztria 1849 után, úgy ők is Trianon után még erősebben érzik, mint mi, hogy uralmuk belső jogosultsága gyenge lábon áll

mindaddig, amíg magasabb kulturális fokon álló nemzetet csak hatalmi eszközökkel tartanak alsóbb szellemi szinten levő nép alatt.

Ebből a legmagasabb nemzeti szemszögből nézve döbbenetes az, ha a fülekbe hol bele- bömbölik, hol belesuttogják a hordó tetejéről vagy a szalonokban, hogy nem bírjuk el a nagyobb arányú kulturális tevékenység költségeit. Én e végzetes tanítás ellen küzdök erőm teljes megfeszítésével, de tegyük fel azt, hogy a mi táborunk alul marad, a nemzet érveinkre nem hallgat és eljön a lemondás anti-kultúrpolitikája.

(KK, 225., 1929. január 20.)

Le vagyunk fegyverezve, gazdasági téren is szorongatnak bennünket; *csak egyetlen út* van nyitva előttünk, amelynek elzárására még Trianon sem volt elég leleményes: *a szellem és a kultúra útja*. [...] A közoktatásügyi minisztériumot most honvédelmi minisztériumnak tekintjük, mert a lefegyverzett ország exponált helyén csak abban az esetben állhat meg, ha a világ művelt nemzeteiben mindinkább megerősödik az a meggyőződés, hogy *egy nemes és művelt népen nagy történelmi igazságtalanság esett*. Ott lent távol délkeleten valójában egy tragikus népet láthatnak Önök, amely Európának abban a részében a legszerencsétlenebb, a legelnyomottabb, de egyúttal *a legműveltebb nemzet*.

(VV, 181–182., 1930. április 29.)